

Magyar Kereskedelmi és Iparkamara
Gazdaság- és Vállalkozáselemzési Intézet
HCCI Research Institute of Economics and Enterprises

MKIK GVI Kutatási Füzetek – 2003/2

**A forint árfolyam erősödésének hatása az exportáló
vállalatok üzleti helyzetére 2002-2003-ban**

Egy követéses vizsgálat tapasztalatai

Tóth I. János – Szabó Andrea

Budapest, 2003. július

Az MKIK Gazdaság- és Vállalkozáselemzési Intézet olyan non-profit kutatóműhely, amely elsősorban alkalmazott közgazdasági kutatásokat folytat. Célja, hogy elméletileg és empirikusan megalapozott ismereteket és elemzéseket nyújtson a magyar gazdaság és a magyar vállalkozások helyzetét és kilátásait befolyásoló gazdasági és társadalmi folyamatokról.

MKIK GVI – Research Institute of Economics and Enterprises
Hungarian Chamber of Commerce and Industry

MKIK GVI Kutatási Füzetek – 2003/2:

Tóth I. János – Szabó Andrea: A forint árfolyam erősödésének hatása az exportáló vállalatok üzleti helyzetére

Szerzők:

Tóth István János (tudományos főmunkatárs, MTA KTK;
ügyvezető igazgató, MKIK GVI)
e-mail: tothij@econ.core.hu
Internet: <http://www.ktk-ie.hu/~tothij>
Szabó Andrea (e-mail: szaboan@rajk.bke.hu)

MKIK Gazdaság- és Vállalkozáselemzési Intézet
Budapest, 2003. július
ISSN 1589-7451
ISBN 963 9008 64 8
Felelős kiadó: Tóth István János, ügyvezető igazgató
Technikai szerkesztés: Juhász Rita
© MKIK GVI
Készült a Kopint-Datorg Rt. Nyomdájában (1081 Bp. Csokonai utca 3.)

Cím: 1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 6-8.
Tel: 474-51-31
Fax: 474-51-29
e-mail: gvi@gvi.hu
internet: <http://www.gvi.hu>

Tartalom

Vezetői összefoglaló	5
Bevezetés.....	9
1. A felvételtől.....	12
2. Eredmények	15
3. Vállalati reakciók	18
4. Összefüggések.....	24
<i>Az export növekedési üteme 2002-ben</i>	<i>24</i>
<i>Az export értékesítés jövedelmezőségének változása</i>	<i>25</i>
<i>A várt és tényleges exportnövekedési ütem közötti eltérés</i>	<i>27</i>
<i>A forint árfolyam erősödésének az exportot csökkentő hatásainak megítélése</i>	<i>28</i>
<i>Az export jövedelmezőség csökkenésére tett vállalati lépések</i>	<i>30</i>
Mellékletek	32
M1. Az adatfelvétel kérdőíve.....	33
M2. Az illeszkedésvizsgálat eredményei	38
M3. Ábrák	39

Vezetői összefoglaló

1. Adatfelvétel. A kutatás során az MKIK GVI három éven keresztül figyelte meg ugyanazoknak az exportáló cégeknek az üzleti helyzetét és e helyzet változását a forint árfolyam erősödésével összefüggésben - egy viszonylag ritkán alkalmazott kutatási módszer - egy követéses vállalati empirikus vizsgálat segítségével. Az első felvételre 2001 júniusában került sor, amikor a mintába olyan vállalatokat választottunk, amelyek 2000-ben *nettó exportőrök* voltak, majd 2002 áprilisában az első felvételben részt vevő és válaszoló vállalatokat (383 cég) kerestük meg a második felvétel során; ekkor 276 cég jutatta el hozzánk a kitöltött kérdőívet. 2003 áprilisában a mindkét előző vizsgálatban szereplő vállalatokat kerestük meg újra. Az adatfelvétel során 196 cég töltötte ki a kérdőívet, a mostani elemzés ezen cégek válaszain alapul. A felvétel megoszlása cégnagyság, ágazat, külföldi tulajdonos típusa és az export árbevétel változása szerint nem tér el számottevően az előző felvételekétől.

2. Árbevétel. A válaszadó cégek többségének, 52,4%-ának csökkent az árbevétele 2002-ben a 2001-es árbevételhez képest, 11%-uknál nem volt változás, 36,6%-uknál pedig növekedett az árbevétel valamilyen mértékben. A nettó árbevételen belül az exportárbevétel is hasonlóan változott 2002-ben az előző évhez képest (az értékek rendre 54,2%, 11,6% és 34,2%). Az export jövedelmezősége 2001-hez képest a cégek több mint felénél (52%) jelentősen, további 28%-nál kismértékben romlott, azaz a megkérdezett cégek 80%-a számolt be a jövedelmezőség romlásáról. A cégek 87,5%-ánál a profit nem érte el az árbevétel 10%-át, 9,2%-nál 10 és 15 % közötti volt ez, és csupán 3,3 százaléknál haladta meg a 15%-ot.

A 2002. évi exporteladások a cégek többségénél messze kedvezőtlenebbül alakultak az eredetileg tervezettnél: 65,6%-uk számolt be arról, hogy a tényleges export alatta maradt a tervezettnél, 27,5%-nál a tervezett és a tényleges nem tért el számottevően egymástól, és mindössze a cégek 6,9%-a ért el magasabb exportot, mint amire eredetileg számított. Ezek a számok arra utalnak, hogy a 2001-es rezsiváltás meglepetésével összefüggő, azzal hasonló mértékű „tervezési bizonytalanság” jellemezte a cégek 2002-es exportját is.

Az átlagosnál gyakrabban érintette az exportvisszaesés azokat a cégeket, amelyek inkább hazai alapanyagokból dolgoznak, illetve hazai beszállítókra támaszkodnak. Azokat érintette negatívan a forint erősödése, amelyek termelésében nemcsak kisebb az import aránya, hanem ezt az arányt az átlagosnál kevésbé tudták növelni a vizsgált időszakban. Azaz, az árárváltozásokra (az import olcsóbbá válására) kevésbé rugalmasan tudtak reagálni.

A többségében külföldi tulajdonban lévő cégeket kevésbé érintette ez a hatás, mint a magyar tulajdonban lévőket. Az export jövedelmezőség visszaesése is kevésbé volt jellemző külföldi tulajdonban lévő cégeknél.

Azoknál a cégeknél, amelyek nagyobb mértékben szerzik be inputjaikat importból, a tervezetthez képest kedvezőbben alakult 2002-ben a tényleges export eladások szintje, mint a többi cégnél. A forint árfolyam erősödés tehát – mikro szinten is megfigyelhető módon - az import növekvő arányát vonja maga után a folyó termeléshez szükséges inputok esetében. Ez pedig rövid távon kedvezőtlenül érinti a hazai beszállítók piaci helyzetét, tehát azokat is, amelyek nem is exportálnak.

3. Az árfolyam erősödésének megítélése. A forintárfolyam erősödés exportra gyakorolt hatásának megítélése 2003-ban jelentősen komolyodott a tavalyi felvételhez képest. Idén áprilisban már a megkérdezett vállalatoknak majdnem kétharmada (62,4%) szerint a 2001-ben és 2002-ben bekövetkezett forinterősödés nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a tényleges export árbevétel alatta maradt a tervezettnak (egy évvel ezelőtt 48%-uk vélekedett így). A cégek további 13,6%-a adott 4-es osztályzatot, tehát a forinterősödés exportra gyakorolt hatása ezeknél sem volt elhanyagolható (lásd a 2.3. ábrát). Az átlagos pontérték 2003-ban 4,3 volt, míg tavaly 3,99.

4. Vállalati reakciók. Az exportjövedelmezőség csökkenésének a hatását a vállalatok jelentős része a termelési költségek további csökkentésével próbálta meg ellensúlyozni. A válaszadó cégek ezen kívül a belföldi értékesítés növelését, és/vagy a fejlesztések, képzések visszafogását és a kapacitások leépítését alkalmazták leggyakrabban. A jövedelmezőség csökkenésére, a megkérdezett vállalatok egy-két százalékától eltekintve, minden vállalat reagált valamilyen módon.

Az alkalmazott stratégiák leginkább a vállalatok méretével, és bizonyos esetekben a vállalat tulajdonosi szerkezetével állnak kapcsolatban. *A termelési és a piaci tartalékok mozgósítását leginkább a tisztán belföldi tulajdonú (81%) és nagyobb cégek alkalmazták. A 10 fő alatti vállalkozásoknál az ezt a stratégiát alkalmazók aránya az átlagosnál (76,2%) 13 százalékponttal alacsonyabb. A belföldi tulajdon arányának növekedésével együtt nő a leépítésben gondolkozó cégek aránya.*

5. Különbségek 2002 és 2003 között. A tavalyi és az idei felvétel között a legszembeszökőbb eltérés az, hogy 2003-ban a tavalyinál sokkal nagyobb arányban említették a cégek *a termelés, illetve export leépítését, mint az árfolyam erősödés miatti jövedelmezőség veszteségre adott vállalati reakciót.* A munkaerő leépítést és a fejlesztések és képzések visszafogását a vállalatok 41 és 46 százaléka említette idén. A termelés csökkentését 2002-ben még a cégek 8%-a, addig 2003-ban már 30%-a jelölte meg, mint a veszteségcsökkentés eszközét.

Ezen túl 2002-höz képest jelentősen megnőtt a belföldi eladások, illetve ezek részarányának növelésére irányuló vállalati reakciók gyakorisága. Azaz az exportálók jelentős része az árfolyam erősödés következtében, nem függetlenül a 2002. évi erőteljes reáljövedelem növekedéssel, 2002 második felétől egyre erősebben fordult a belső piac felé, akár az export rovására is. Ez a reakció még egyáltalán nem volt gyakori 2002 első negyedévéig.

A harmadik eltérés a választott lépéssorozatok együtteséhez kapcsolódik. A cégek az árfolyam erősödés okozta veszteségek kivédésére mind 2002-ben, mind 2003-ban egyszerre több lépést is alkalmaztak, azonban 2002-ben a négy alapvető stratégia alkalmazása *független volt egymástól*, azaz egyik alkalmazása nem vonta maga után a másik választását, addig a 2003. áprilisi felvétel alapján már szignifikáns pozitív kapcsolat mutatható ki közöttük. Ez azt jelenti, hogy a vállalatok 2003-ban több különböző lépéssor együttes alkalmazásában gondolkodnak az export jövedelmezőség csökkenéséből származó problémák enyhítésére – ami a kiinduló probléma súlyosbodására és krónikussá válására utal.

Bevezetés

A MKIK Gazdaság- és Vállalkozáselemzési Intézete 2001. júniusban empirikus vizsgálatot folytatott mintegy 500 magyar exportáló cég körében az árfolyamsáv szélesítésének és a forint árfolyam erősödésének az exportáló vállalatok jövedelmezőségére gyakorolt várható hatásairól¹. A felvételt 2002 és 2003 tavaszán is megismételtük². A 2003-as felvételre március 28 és április 7 között került sor. Jelen tanulmányban elsősorban ez utóbbi eredményeit elemezzük tüzetesebben, de ahol szükségesnek tartottuk, kitérünk a korábbi vizsgálatok eredményeire is.

A kutatás során a vállalati empirikus vizsgálatok esetében ritkán alkalmazott módszert: a követéses adatfelvételt választottunk³. Az első felvételre 2001 júniusában került sor, melynek során olyan vállalatok kerültek kiválasztásra, amelyek 2000-ben *nettó exportőrök* voltak; a második vizsgálat során (2002 áprilisban) azokat a cégeket kerestük meg, amelyek az első hullámban válaszoltak és exportáltak 2002-ben (383 cég); ekkor 256 cég válaszolt a felvétel során. A 2003 áprilisi felvétel során azokat a cégeket kerestük meg újra, amelyek mindkét előző felvétel kérdőívét kitöltötték.

A jelen kutatás fő célja, az volt, hogy a forint/euró árfolyam 2001-2002-re jellemző megerősödésének késleltetett hatásait ragadjuk meg. Ennek érdekében vizsgáltuk, hogy a forint/euró árfolyam erősödés hogyan befolyásolta az exportáló cégek üzleti helyzetét és hogyan hatott a cégek beruházási, foglalkoztatási és termelési döntéseire. Ezeket a kérdéseket vizsgáltuk már a 2002-es felvétel során is, most az a különbség, hogy egy év után mennyiben változott az exportálók üzleti helyzete és mennyiben módosultak azok a vállalati reakciók, amelyekkel a cégek az árfolyam megerősödésével kapcsolatban elszenvedett veszteségeiket próbálták csökkenteni.

A 2002 áprilisi vizsgálat során alapvetően az árfolyamsáv szélesítés és az utána bekövetkező forint erősödés azonnali, illetve egy éves késleltetéssel érvényesülő hatásait ragadtuk meg. Kimutattuk, hogy a forint árfolyamsáv szélesítés nyomán a forint erősödése a cégek jelentős részénél közrejátszott az export 2001-es csökkenésében, illetve az exportnak a tervezettnél alacsonyabb szintjében. A cégek 75%-a számolt be arról, hogy a tényleges export elmaradt a tervezettől és 48%-uk szerint játszott ebben nagy szerepet az árfolyamsáv szélesítés és a forint árfolyamának erősödése. Felhívtuk a figyelmet, hogy az eredmények értelmezésénél tekintetbe kell venni azt, hogy nagyon nehéz elkülöníteni itt három időben nagyjából egybeeső, kedvezőtlen tényező hatását: az árfolyamsáv kiszélesítésének szóban forgó hatását; a 2001 jelentős részében érezhető külpiaci dekonjunktúra hatását; valamint a

¹ Lásd: Palócz Éva: Az árfolyamsáv kiszélesítésének hatása az exportáló vállalatok jövedelmezőségére, MKIK-GVI, 2001. július, www.gvi.hu

² Jutkusz Lilla - Péntes Petra és Tóth I. János: Az árfolyamsáv kiszélesítésének a hatása – egy követéses vizsgálat, MKIK-GVI, 2002. július, www.gvi.hu.

³ A kutatás és ezen belül a követéses vizsgálat ötlete Palócz Évától származik, aki a kutatás első két felvételét irányította.

minimálbér 2001. évi emelésének a hatását, amely az olcsó, képzetlen munkaerőre épülő technológiát alkalmazó cégeknél jelentkezett leginkább.

Az empirikus eredmények alapján azt állítottuk, hogy az árfolyamsáv szélesítés a cégek jelentős részét érintette negatívan, különösen azokat, amelyek már eleve alacsony profithányaddal dolgoztak, többségükben belföldi beszállítókra támaszkodtak, kizárólag külföldre termeltek (egy lábbon álltak) és/vagy eladásaikon belül viszonylag magas (80% feletti) volt a bér munka aránya.

Másrészt azt is kimutattuk, hogy ez a negatív hatás *rövid távon* csak a cégek töredékénél vezethetett végzetes következményekhez az exportáló vállalatok körében. Akadtak ugyan olyan vállalkozások, melyek vagy átalakultak, vagy megszüntették exporttevékenységüket, összességében mégsem ez a jellemző. Az exportjövödelmezőség csökkenésére a cégek többsége rövid távon offenzív, a keresleti, a kínálati oldalon, illetve a termelési folyamatban is a meglévő tartalékokat feltáró, kihasználó lépéseket tett. Ezek a lépések elvezethetnek akár a versenyképesség javulásához is. Egy részük egyszerűbb megoldásokkal is próbált élni: mind keresleti, mind kínálati oldalon „beárzta” az árfolyam megváltozása nyomán elszenvedett jövedelem csökkenést, illetve a termelés csökkentésével, vagy a piacról való kivonulással reagált. Más részükre – a több lábbon álló (belföldre is szállító), nagy importhányaddal dolgozó, az exportjukat az átlag felett növelni képes cégekre – pedig érezhetően nem hatott a forint árfolyamának erősödése, így semmilyen korrekciós lépést nem tettek.

Annak ellenére, hogy a nagyvállalatok bonyolítanak le nagyobb mértékű exporttevékenységet, e felvétel eredményei arra is utaltak, hogy az árfolyamsáv kiszélesítése az exportáló kisvállalkozásokat érintette *legkedvezőtlenebbnél*. E vállalkozások tevékenységét a forint felértékelődésével a többi cégnél erősebben sújtotta a partnerországokban tapasztalható gazdasági növekedés megtorpanása és a minimálbér felemelése is⁴. E hatások kivédésére pedig a nagyobb és jellemzően külföldi tulajdonban lévő cégeknél kevésbé álltak rendelkezésükre rövid távon mobilizálható források, illetve aktivizálható piaci kapcsolatok.

Felhívtuk arra is a figyelmet, hogy a kutatás elsősorban a *rövid távú* hatások megragadására és az ezekre adott, többnyire *rövid távú* alkalmazkodási lépések megfigyelésére adott lehetőséget. Nem adott, nem adhatott választ arra ugyanakkor, hogy a forint euro-val szembeni erősödése milyen erős hatással van a cégek *hosszú távú* döntéseire. Itt már nemcsak a forint erősödés hatását, hanem a minimálbér emelésének a munkaerőköltségeket növelő (és elsősorban a képzetlen munkaerőt alkalmazó cégeknél jelentkező)

⁴ Jól illusztrálja ezt egy kisvállalat vezetőjének a 2002-es vizsgálat egy kérdéséhez fűzött megjegyzése: „... tevékenységünket több kedvezőtlen hatás is érte 2001. évben. Először a minimálbér megemelése, másodsorban a nemzeti valuta felértékelése, harmadszor pedig az export szubvenció megszüntetése. E három hatás kivédésére szinte semmilyen eszköz nem áll rendelkezésre.”

hatását is figyelembe kell venni⁵. 2002-es elemzésünkben úgy véltük, hogy „...e két összekapcsolódó hatás pedig leginkább a külföldi működő-tőke beruházásokon keresztül tud hatni az exportáló cégek beruházási aktivitására. Akár úgy, hogy a külföldi tulajdonban lévő, Magyarországon már működő cégek a konjunktúra beindulásával nem elsősorban itt, hanem máshol fognak fejleszteni, bővíteni termelési és főként export-kapacitásaikat; akár úgy, hogy az új tőkebefektetések a termelési költségek növekedése miatt kevésbé fognak Magyarországra irányulni.” Azt gondoljuk, hogy a 2003. első félévben egyre-inkább nyilvánvaló tendenciák meglehetősen pontosan igazolták e 2002. nyarán tett feltételezés érvényességét. A magyar vállalati szektor versenyképességének látványos romlása és a külföldi működő tőke befektetések volumenének csökkenő trendje olyan jelenségek, amelyek létrejöttében kétségtelenül közrejátszott a forint jelentős erősödése.

Jelen vizsgálatban azt igyekszünk tisztázni, hogy két évvel az árfolyamrezsime megváltozása és a forint erősödése után hogyan változott a korábban megfigyelt exportáló cégek üzleti helyzete, export-jövedelmezősége és a jövedelmezőség csökkenésből adódó veszteségek csökkentésére, kivédésére hivatott vállalati lépések gyakorisága. Hogyan alakult a cégek exportja ténylegesen 2002-ben, az exportpozíciójuk hogyan tért el a tervezettől, és az eltérést milyen okokra vezetik vissza. A követéses vizsgálat lehetőséget teremt arra is, hogy képet kapjunk a vállalatok megváltozott gyakorlatáról: nagyobb arányban vannak-e azok a vállalatok, akik aktívan védekeznek az árfolyamváltozásból eredő kockázatok ellen; az előző évekhez képest milyen szerepet játszik az árfolyamváltozás a tényleges és a várt exportbevétel közötti eltérésben; illetve a vállalatoknak mely csoportja küszöbölte ki legsikeresebben a kockázatnak ezt a forrását.

A lekérdezett minta alapját az MKIK GVI második felmérésében szereplő 256 vállalat adta – e cégeket hívták fel kérdezőbiztosaink egy telefoninterjú keretében az adatfelvétel során. Végül a cégvezetők viszonylag magas arányban (75%) válaszoltak és a 2003. áprilisi adatfelvétel során összesen 200 cégnél sikerült a kérdőívet kitöltetni. Az adattisztítás nyomán⁶ végül 196 cég adatait tartalmazó kérdőív került be az elemzésbe.

Az előző két felvételhez hasonlóan a jelenlegi felmérés sem tekinthető reprezentatívnak az exportárbevétel megoszlása tekintetében: a magyar exporttevékenység döntő részét adó multinacionális vállalatok a magyar gazdaságban játszott szerepüknél kisebb súllyal vesznek részt a mintában. Ez a torzítás azonban más vállalati felvételeknél is tetten érhető, a multinacionális cégek a többi cégnél lényegesen alacsonyabb válaszolási hajlandósága okán.

A bemutatott eredményekből azonban ennek ellenére hasznos következtetéseket lehet levonni, mind a vállalatok jelenlegi helyzetére, mind pedig az elmúlt három év alatt bekövetkezett változások tekintetében. A

⁵ E probléma elemzését az MKIK GVI és a Kopint-Datorg együttműködésében folytatott vizsgálat keretében elemeztük 2003-ban. Lásd Palócz Éva – Tóth I. János: A 2003. évi béremelkedés okai, MKIK GVI Kutatási Füzetek 2003/1. www.gvi.hu

⁶ Kihagytuk a villamosenergia-iparba és az építőiparba tartozó cégeket, mert e szektorokból mindössze négy cég válaszolt.

felvételek közötti összehasonlítást az is megkönnyíti, hogy ugyanazoknak a vállalatoknak a válaszait tudjuk értékelni, vagyis a minta összetételének a változása nem torzítja a kapott eredményeket. A jelen tanulmányban az előző két évvel ellentétben, nagyobb hangsúlyt fektetünk a három felmérés eredményeinek összehasonlítására, ezen belül is kiemelten elemezzük azokat a vállalati lépéseket, amelyek az árfolyamváltozás exportra gyakorolt hatásának a csökkentése érdekében születtek meg.

A dolgozat első részében az adatfelvétel fontosabb paramétereit ismertetjük, majd az export jövedelmezőség változásáról, az árfolyam erősödésnek az export árbevételre gyakorolt hatásának megítéléséről lesz szó. Ezt követően az árfolyam emelkedésre adott vállalati reakciókat és ezek változásait elemezzük. A dolgozat utolsó részében pedig az exportárbevétel és a jövedelmezőség alakulásának, az árfolyam erősödés hatása megítélésének, valamint az egyes vállalati reakciók választásának egyes vállalati paraméterekkel való összefüggéseit tekintjük át.

1. A felvételtől

A vállalati kérdőíves felmérések kapcsán gyakran felvetődik, hogy a kedvezőbb helyzetben lévő cégek inkább válaszolnak, mint a rosszabb helyzetben lévők. Ezt a feltételezést azonban empirikus vizsgálatok eredményei nem támasztják alá. Esetünkben a követéses vizsgálat jellegénél fogva döntő szempont, hogy a mintából való kiesés, a felvételen való részvétel visszautasítása nem hordoz-e egy ilyenfajta torzítottságot. A 2002-ben és a 2003-ban válaszadó cégek eloszlása azonban nem tér el egymástól ebből a szempontból. Azaz a 2003. árpilisi felmérés alkalmával a kedvezőtlenebbül érintett vállalatok (pl. ahol csökkent az exportárbevétel) körében nem volt alacsonyabb a válaszadási hajlandóság, mint a 2002. évi felvételnél. A minták eloszlását eszerint az 1.1. táblázat, és az eloszlások egyezőségét ellenőrző illeszkedésvizsgálat tesztjét a 2. számú melléklet tartalmazza.

1.1.táblázat:A minta megoszlása az export árbevétel változása alapján, 2002. és 2003. évi felvétel, %

	Az export árbevétel változás mértéke 2001-ben 2000-hez képest	
	2002-ben választ adók	2003-ban választ adók
Több, mint 10 százalékkal csökkent	21,2	22,2
Kevesebb, mint 10 százalékkal	17,2	15,9
Nem változott	12,0	11,1
Több, mint 20 százalékkal nőtt	32,4	34,9
Kevesebb, mint 20 százalékkal nőtt	17,2	15,9
Összesen	100,0	100,0
N	250	189

A vállalati méretet a foglalkoztatottak létszámával mérjük. A mintába került vállalatok létszám szerinti megoszlása nem különbözik számottevően az egyes felmérések között (1.2. táblázat). Minden felvételnél, így a 2003. áprilisi felmérésben is, a mintában a sokasági arányuknál kisebb súllyal vannak jelen a 10 fő alatti vállalatok és nagyobbal az ennél több foglalkoztatottal rendelkező cégek.

A tényleges és a mintabeli cégek foglalkoztatottai számából adódó különbségek nem okoznak problémát az eredmények értelmezésekor. A felmért cégek összes exportjának túlnyomó többsége a legnagyobb cégek kibocsátásához tartozik mind a 2002. évi, mind pedig a 2003. évi felvételnél. A tíz fő alatti vállalkozások mindkét esetben ennek alig több mint 3 százalékát adják (lásd 1.3. táblázat).

1.2. táblázat: A minta megoszlása a foglalkoztatottak 2000-es létszáma alapján*, 2001-2003, %*

Létszám kategóriák (fő)	2001	2002	2003
- 9	11,1	12,5	9,3
10-49	24,5	21,1	24,2
50-249	39,5	42,6	43,3
250-	24,8	23,8	23,2
Összesen	100,0	100,0	100,0
N	440	256	194

*: a villamosenergia-iparba és az építőiparba tartozó cégek nélkül

1.3. táblázat: A mintában résztvevő vállalatok megoszlása a 2001-es és a 2002-es exportárbevételük alapján, 2003, %

Létszám-kategóriák (fő)	2001. évi exportárbevétel alapján	2002. évi exportárbevétel alapján
- 9	3,4	3,1
10 – 49	8,2	7,8
50 – 249	27,0	28,0
250-	61,4	61,2
Összesen	100	100

A megkérdezett cégek 86 százaléka feldolgozóipari, 6,8 százaléka kereskedelmi, és 5,2 százaléka a szolgáltatásba sorolt cég. A 2003 áprilisi felmérésben részt vevő vállalatok ágazati eloszlása nem tér el jelentősen az előző évek felméréseitől (1.4. táblázat). A legnagyobb arányban a kohászati, textil- és bőripari, és a gépipari vállalatok szerepelnek a mintában. E cégek adták a választ adó vállalatok 2002. évi összes exportárjának 60,2%-át.

1. 4. táblázat: A két felmérésben szereplő cégek ágazati megoszlása, 2001-2003, %

Ágazatok (NACE kódok)	2001	2002	2003
Élelmiszeripar (15,16)	7,5	8,4	8,9
Textil- és bőripar (17-19)	18,0	20,8	19,9
Fa- és papíripar (20-22)	5,5	4,8	2,6
Vegyipar (23-25)	8,4	8,4	8,4
Nemfém ásv. (26)	2,1	2,0	2,1
Kohászat (27,28)	20,0	18,8	20,9
Gépipar (29-35)	19,5	20,0	19,9
Egyéb feldolgozóipar (36,37)	4,3	3,6	3,1
Feldolgozóipari összesen	85,5	86,8	85,9
Kereskedelem (51-53)	7,5	6,8	6,8
Szolgáltatások (60-74)	7,0	6,4	5,2
Összesen	100,0	100,0	100,0
N	416	250	191

*építőipar és villamosenergia ipar nélkül

A mintában a nyugat-magyarországi cégek szerepelnek legnagyobb arányban (56,5%), a kelet-magyarországi cégek aránya 40,4%, a központi régió aránya pedig 3,1%. A minta összetétele a vállalatok területi elhelyezkedése szerint sem változott. A mintában legnagyobb aránnyal a többségében belföldi tulajdonban lévő cégek szerepelnek (1.5. ábra). A tisztán belföldi tulajdonúak aránya 73%, ami némileg (4 százalékponttal) nőtt a 2001. évi felvételhez képest.

1.5. ábra: A külföldi tulajdon aránya a felmért vállalatok körében, 2001-2003, %

Külföldi tulajdon aránya (fő)	2001	2002	2003
nincs	69,1	71,7	73,1
50%-nál kisebb	8,7	7,8	8,3
50%-nál nagyobb	22,2	20,5	18,7
Összesen	100,0	100,0	100,0
N	446	258	193

*építőipar és villamosenergia ipar nélkül

2. Eredmények

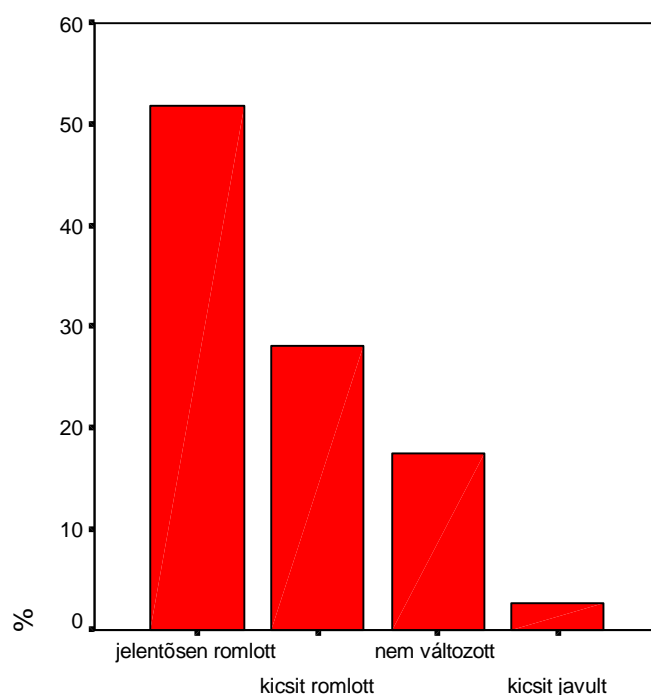
A harmadik felvétel során a korábbiaknál több indikátorral kívántuk megfigyelni az exportáló cégek üzleti helyzetét és ennek változását. Ezért nemcsak az export és az exportjövedelmezőség alakulására vonatkozóan tettünk fel kérdéseket (a felvétel kérdőívét lásd az 1. mellékletben). Az alábbiakban az üzleti helyzetet leíró indikátorok alakulását ismertetjük.

A válaszadó cégek többségének, 52,4%-ának csökkent az árbevétele 2002-ben a 2001-es árbevételhez képest, 11%-uknál nem volt változás és 36,6%-uknál pedig növekedett valamilyen mértékben. A nettó árbevételben belül az exportárbevétel is hasonlóan változott 2002-ben az előző évhez képest (rendre 54,2%, 11,6% és 34,2%). Az árbevétel és az export csökkenése leggyakrabban a textilipari cégeket érintette.

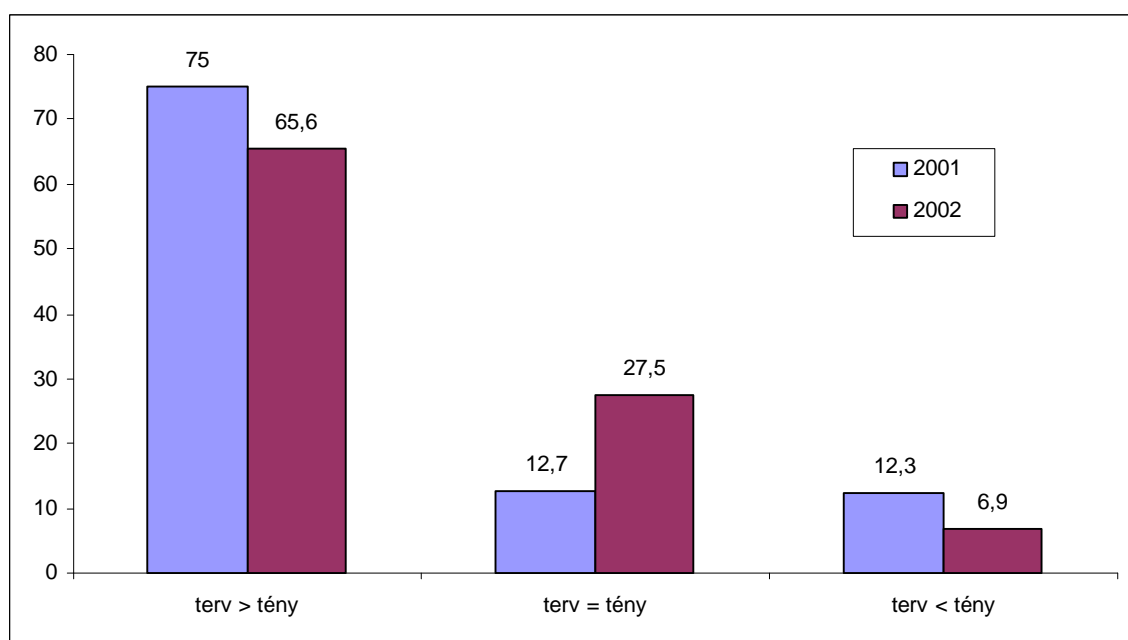
Az előző évhez képest az export értékesítés jövedelmezősége (profit / export árbevétel) a vállalatok többsége (51,9%) szerint jelentősen, és további 28%-uk szerint kis mértékben romlott. Egyetlen vállalat sem válaszolta azt, hogy az export jövedelmezősége jelentősen javult, és mindössze a cégek 2,6%-a említett kis mértékű javulást (lásd a 2.1. ábrát). 2002-ben a vállalatok 87,5%-ánál a profit nem érte el az árbevétel 10%-át, 9,2%-nál 10 és 15 % közötti volt ez, és csupán 3,3 százaléknál haladta meg a 15%-ot. A vállalatok azonban optimistán nyilatkoztak a 2003-ban várható export árbevételükkel kapcsolatban. A devizában számított export árbevétel a tavalyihoz képest a vállalatok 42,5%-a szerint fog várhatóan növekedni 2003-ban, 29%-uk számít az árbevétel változatlanságára, viszont ugyanennyien annak a csökkenésére számítanak.

A 2002. évi exporteladások a cégek többségénél messze kedvezőtlenebbül alakultak az eredetileg tervezettnél: 65,6%-uk számolt be arról, hogy a tényleges export alatta maradt a tervezettnél, 27,5%-nál a tervezett és a tényleges nem tért el számottevően egymástól, és mindössze a cégek 6,9%-a ért el magasabb exportot, mint amire eredetileg számított. Ezek a számok arra utalnak, hogy a 2001-es rezsimváltás meglepetésével összefüggő, azzal hasonló mértékű „tervezési bizonytalanság” jellemezte a cégek 2002-es exportját is. Nemcsak arról van szó, hogy a 2001-es export terveik nem valósultak meg, de arról is, hogy a megváltozott külső (konjunkturális) és belső (a forintárfolyam erősödésével összefüggő) feltételek nyomán átgondolt 2002-re vonatkozó export-terveik is többnyire meghiúsultak (lásd a 2.2. ábrát).

2.1. ábra: Az export értékesítés jövedelmezőségének a változása 2002-ben az előző évhez képest, %

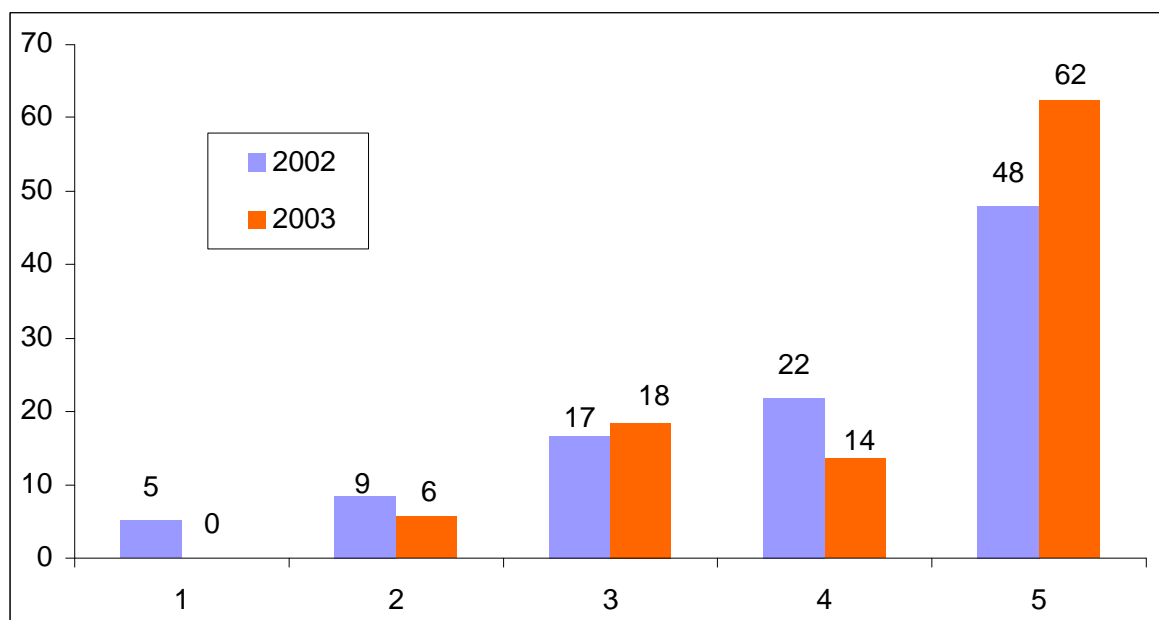

2.2. ábra: A tervezett exportékesítéshez képest hogyan alakult a tényleges értékesítés nagysága, 2001-ben és 2002-ben a 2002-es és 2003-as felvétel szerint, %

A forintárfolyam erősödés exportra gyakorolt hatásának megítélése 2003-ban jelentősen komolyodott a tavalyi felvételhez képest. A cégvezetők ezt a hatást 1-től 5-ig osztályozhatták, ahol 1-es érték jelentette azt, hogy egyáltalán nem volt ilyen hatás, 5-ös pedig azt, hogy az árfolyam erősödés nagymértékben hatott az export értékesítés alakulására. Idén áprilisban már a megkérdezett vállalatoknak majdnem kétharmada (62,4%) szerint a 2001-ben és 2002-ben bekövetkezett forinterősödés nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a tényleges export árbevétel alatta maradt és a tényleges export árbevétel eltért egymástól (egy évvel ezelőtt 48%-uk vélekedett így). A cégek további 13,6%-a adott 4-es osztályzatot, tehát a forinterősödés exportra gyakorolt hatása ezeknél sem volt elhanyagolható (lásd a 2.3. ábrát). Az átlagos pontérték 2003-ban 4,3 volt, míg tavaly 3,99. 2003-ban egyetlen vállalat sem említette, hogy a forinterősödésnek egyáltalán nem volt hatása az exportra.

2.3. ábra: A sávszélesítés milyen mértékben járult hozzá a tervezett és a tényleges export eltéréséhez 2001-ben és 2002-ben a 2002-es és a 2003-as felvétel szerint, %

* Megjegyzés: 1 – egyáltalán nem; 5 - nagymértékben

A forint/euró árfolyam ingadozása miatti árfolyamkockázatot a vállalatok 31,4 százaléka fedezi pénzügyi műveletekkel. Ez jelentős növekedésnek számít 2001 óta, hiszen a kutatás eredményei szerint egy évvel ezelőtt a cégeknek csak a 12,5 százaléka kötött határidős devizaügyleteket. Másrészt a cégek 81%-ánál azt a választ is megjelölték, hogy az árfolyam ingadozásból származó hasznokat illetve veszteségeket a cég profitjának a változásaként könyvelik el.

3. Vállalati reakciók

Az export jövedelmezőségének csökkenésére a vállalatok többféle lépéssel reagálhatnak. Ezek közül a lépések közül a kérdőívben 2001-ben 6, 2002-ben 14, 2003-ban 19 lehetőséget adtunk meg, amelyek közül a vállalatvezetők választhattak.

A cégek mindhárom évben a termelési költségek további csökkentésével reagáltak leggyakrabban az export jövedelmezőségének nem várt csökkenésére. A 2003-as felvétel szerint a vállalatok közel kétharmada (64%) említette ezt a lehetőséget, vagyis 2002-höz képest másfélszer annyi vállalat. Ezt követi a termékválaszték bővítése (42%) és a belföldi értékesítés növelése (40%).

A likviditási gondok enyhítésének a céljából a vállalatoknak 22 százaléka vett fel hitelt, amely 10 százalékpontos csökkenés az előző évhez képest. Továbbá, a termelés fokozásával a vállalatok 25 százaléka, devizában történő elszámolással 25 százalékuk próbálta meg az export jövedelmezőség csökkenéséből származó problémákat kezelni (lásd a 3.1. táblázatot).

Az előző két kérdőívben nem szerepelt választható válaszként két lehetőség: a munkaerő leépítése és a fejlesztések, képzések visszafogása. Azonban a 2002-es felvétel során az egyéb lehetőségeknél több vállalat is említette ezt a megoldási módot, így a jelenlegi kérdőívben ezeket is feltüntettük a felsorolt lehetőségek között.

Az eredmények azt mutatják, hogy a termelő tevékenység külföldre telepítését, illetve a minőségromlást csak kevés vállalatnál (2,0% és 0,5%) vették fontolóra, illetve alkalmazták. A 2002-es felvétel alkalmával kevesen említették a fentiekén kívül még a termelés csökkentését (8%) és az árfolyambiztosítási szerződések kötését is (2%), mint alkalmazott stratégiákat. A 2003-as felmérés alkalmával ezeknek a válaszoknak az aránya már 23 és 6 százalékra növekedett.

Összefoglalva a fentieket megállapíthatjuk, hogy az exportjövedelmezőség csökkenésének a hatását a vállalatok jelentős része a termelési költségek további csökkentésével próbálta meg ellensúlyozni. A válaszadó cégek ezen kívül a belföldi értékesítés növelését, és/vagy a fejlesztések, képzések visszafogását és a kapacitások leépítését alkalmazták leggyakrabban. A jövedelmezőség csökkenésére, a megkérdezett vállalatok egy-két százalékától eltekintve, minden vállalat reagált valamilyen módon.

3.1. táblázat: Az export-jövedelmezőség csökkenésének kivédésére adott vállalati válaszlépések gyakorisága, az adott lépést alkalmazó cégek aránya, 2001-2003, %

Az export-jövedelmezőség csökkenéséből adódó problémákra adott válaszlépések	2001	2002	2003
1 Exportárok növelése	43,8	14,8	20,4
2 Hitel felvétele a likviditási gondok enyhítésére	17,5	32,8	21,9
3 Exporttermékek egy részének belföldi értékesítése	14,8	8,2	21,9
4 Importarány növelése	16,0	7,8	10,2
5 Termelés csökkentése	12,7	8,2	23,0
6 Termelés fokozása	-	21,5	24,5
7 Termékválaszték bővítése	-	13,3	42,3
8 Belföldi értékesítés növelése (pl. termékstruktúra átalakításával)	-	19,9	40,3
9 Termelési költségek további csökkentése	64,4	41,0	63,8
10 A termelés külföldre telepítése	-	1,6	2,0
11 Devizában történő elszámolás a (hazai) szállítók felé	-	10,9	25,0
12 Árfolyam-biztosítási szerződéskötés	-	2,0	6,1
13 Kedvezményes exporthitel felvétele	-	8,2	9,2
14 Exportértékesítés visszafogása	-	0,8	12,8
15 Vagyon felélése, veszteség, bezárás	-	3,1	-
16 Nem tudták megoldani	-	13,3	0,2
17 Fejlesztések/képzés visszafogása, minőségromlás, nem termelő munkaerő leépítése	-	3,1	-
17a Munkaerő leépítésével	-	-	31,4
17b Fejlesztések, képzések visszafogásával	-	-	35,7
17c Minőségromlással	-	-	0,5
18 Tevékenységi körök megszüntetése	-	0,4	12,8
19 Nem foglalkoztak vele	-	5,5	-
20 Kereskedelmi bankkal kötött határidős devizaügylet	-	5,9	9,2
21 Eszközök eladásával	-	-	16,8
22 Egyéb módon	21,2	18,8	10,8
Összesen	N=418	N=234	N=196

Magyarázat: a dőlt betűvel szedett opciókat a válaszadók említették az „egyéb lépések” sorban. Az egyes lehetőségek százalékának összege meghaladhatja a 100 százalékot, mivel egyszerre több lehetőség is választható volt.

A fenti táblázat az egyes a felmérés éveiben minden megkérdezett vállalat válaszát tartalmazza. A követéses vizsgálatnak az egyik előnye, hogy ugyanazon vállalatoknak a válaszait lehet különböző időpontokban összehasonlítani. Ezt a lehetőséget kihasználva a 3.1. táblázatot elkészítettük olyan módon is, hogy az csak azoknak a vállalatoknak tartalmazza a megoldásait, amelyek minden egyes évben a válaszadók között voltak.

Ezzel pontosabb összehasonlításra nyílik lehetőségünk. Az eredményeket a 3.2. táblázat foglalja össze.

3.2. táblázat: Az export-jövedelmezőség csökkenésének kivédésére adott vállalati válaszlépések gyakorisága, az adott lépést alkalmazó cégek aránya, 2001-2003, %

Az export-jövedelmezőség csökkenéséből adódó problémákra adott válaszlépések		2001	2002	2003
1	Exportárak növelése	41,9	14,1	20,4
2	Hitel felvétele a likviditási gondok enyhítésére	19,9	33,3	21,9
3	Exporttermékek egy részének belföldi értékesítése	13,4	7,8	21,9
4	Importarány növelése	21,0	7,8	10,2
5	Termelés csökkentése	17,2	7,8	23,0
6	Termelés fokozása	-	19,3	24,5
7	Termékválaszték bővítése	-	13,5	42,3
8	Belföldi értékesítés növelése (pl. termékszerkezet átalakításával)	-	23,4	40,3
9	Termelési költségek további csökkentése	71,5	42,2	63,8
10	A termelés külföldre telepítése	-	1,0	2,0
11	Devizában történő elszámolás a (hazai) szállítók felé	-	10,9	25,0
12	Árfolyam-biztosítási szerződéskötés	-	2,1	6,1
13	Kedvezményes exporthitel felvétele	-	5,7	9,2
14	Exportértékesítés visszafogása	-	1,0	12,8
15	Vagyon felélése, veszteség, bezárás	-	3,1	-
16	Nem tudták megoldani	-	13,3	0,2
17	Fejlesztések/képzés visszafogása, minőségromlás, nem termelő munkaerő leépítése	-	3,1	-
17a	Munkaerő leépítésével	-	-	31,4
17b	Fejlesztések, képzések visszafogásával	-	-	35,7
17c	Minőségromlással	-	-	0,5
18	Tevékenységi körök megszüntetése	-	0,5	12,8
19	Nem foglalkoztak vele	-	5,5	-
20	Kereskedelmi bankkal kötött határidős devizaügylet	-	5,7	9,2
21	Eszközök eladásával	-	-	16,8
22	Egyéb módon	21,2	18,8	10,8
Összesen		N=186	N=192	N=196

Magyarázat: a dőlt betűvel szedett opciókat a válaszadók említették az „egyéb lépések” sorban.

A 3.1. és a 3.2. táblázat összehasonlítása esetén nem találunk számottevő különbséget. Ez nem meglepő eredmény, mivel ahogyan az első részben látható, a három különböző évben a kérdőívet kitöltő vállalatok jellemzői (nagyság, árbevétel, tulajdonosi szerkezet) nem térnek el számottevően

egymástól. Két különbséget azonban megfigyelhetünk: a termelési költségek csökkentését és az importarány növelését nagyobb arányban (64,4% helyett 71,5% és 16% helyett 21%) említették 2001-ben azok a vállalatok, amelyek mindhárom kérdőívet kitöltötték. Ez azzal áll összefüggésben, hogy azokat a vállalatokat, amelyek alkalmazták a fenti megoldások egyikét vagy azok közül többet is, feltehetőleg nagyobb arányban érintette a forinterősödés, és ezáltal nagyobb mértékben csökkent is a későbbiekben export-jövedelmezőségük is. Feltehető, hogy a kedvezőtlenebb helyzetbe került vállalatok válaszadási hajlandósága a kutatás három adatfelvétele során némileg erősebb, mint azoknál a cégeknél, amelyek jövedelmezőségét a forinterősödés kevésbé rendítette meg.

A 3.1. és 3.2. táblázatban felsorolt vállalati reakciók több eltérő, illetve egymással össze nem függő vállalati stratégia részét képezhetik. Természetesen a cégek nem csupán egy lépést választottak az elszenvedett veszteségeik mérséklésére, illetve kiküszöbölésére, hanem egyszerre több lépést is. Annak érdekében, hogy felderítsük, hogy vajon e lépések választása mögött összefüggő stratégiák állnak, vagy sem, logikailag összetartozónak vélt csoportokat képeztünk. Ezek a csoportosítási kísérletek azért fontosak, mert rávilágíthatnak arra, hogy az exportáló cégek milyen lépéssorozatokban gondolkodtak, gondolkodnak a sávszélesítés negatív hatásait kivédendő, illetve ezek a hatások milyen következményekkel is járnak rövid- és közép távon a vállalatok beszerzési, termelési, és értékesítési döntéseire. A sávszélesítés és a nyomában bekövetkező forint erősödésnek a vállalati szférára gyakorolt hatásai lemérhetők azon reakció típusok elterjedtségében, amelyeket a vállalatok a monetáris politika e lépésére válaszul adtak, illetve terveznek adni.

A felsorolt válaszok többsége négy egymástól eltérő válasz-típust ír le. Ezek az alábbiak:

- *A termelési- és piaci tartalékok mozgósítása.* Ide tartozónak véljük az „importarány növelését”, a „termelés fokozását”, a „termékválaszték bővítését”, a „belföldi értékesítés növelését” és a „termelési költségek további csökkentését”.
- *A cég piaci erejével való élés.* Ide sorolható az „exportárok növelése”, vagy a „devizában történő elszámolás a hazai szállítók felé”.
- *A termelés és/vagy export leépítése.* Ide tartozik a „termelés csökkentése”, a „termelés külföldre telepítése” az „exportértékesítés visszafogása”, a „vagyon felélése, veszteség, bezárás”, a „fejlesztések visszafogása, stb.” „tevékenységi körök megszüntetése”, vagy a „munkaerő elbocsátása”;
- *Az exporthoz kapcsolódó árfolyamkockázat csökkentése.* Ide soroljuk az „árfolyam-biztosítási szerződések kötését”, a „kedvezményes exporthitelek felvételét”, a „kereskedelmi bankokkal kötött határidős devizaügyleteket”.

A fenti négy csoport közül, az előző évhez hasonlóan a leggyakrabban a tartalékok mozgósítása (76,0%) fordult elő, majd a leépítés (63,8%), a cég piaci erejének kihasználása (38,3%) és végül árfolyamkockázatok

csökkentése (17,9%). A lépések közül a cégek egyszerre többet is megjelöltek. Az előző felmérés alkalmával mind a négy csoport említési aránya alacsonyabb volt, rendre 66%, 15%, 25% és 16%.

A tavalyi és az ideai felvétel között a legszembeszökőbb eltérés az, hogy 2003-ban a tavalyinál sokkal nagyobb arányban említették a cégek *a termelés, illetve export leépítését, mint az árfolyam erősödés miatti jövedelmezőség vesztésére adott vállalati reakciót*. A munkaerő leépítést és a fejlesztések és képzések visszafogását a vállalatok 31 és 36 százaléka említette (lásd 3.1. és 3.2. táblázatokat). A termelés csökkentését 2002-ben még a cégek 8%-a, addig 2003-ban 23%-a említette, mint a vesztésécsökkentés eszközét.

A másik különbség, hogy 2002-höz képest jelentősen megnőtt a belföldi eladások, illetve ezek részarányának növelésére irányuló vállalati reakciók gyakorisága: azaz, az exportálók jelentős része az árfolyam erősödés következtében, nem függetlenül a 2002. évi erőteljes reáljövedelem növekedéstől (amely nemcsak a költségvetési, hanem a versenyszférát is érintette), 2002 második félévétől egyre erősebben fordult a belső piac felé, akár az export rovására is. Ez a reakció még egyáltalán nem volt gyakori 2002 első negyedévéig.

A harmadik jelentős különbség az elmúlt évi felméréshez képest, hogy a vállalatok mindegyike (3 vállalat kivételével) a felsorolt 20 lehetőség közül legalább egyet megjelölt, vagyis valamilyen módon kezelni próbálta az export jövedelmezőség csökkenéséből származó problémákat. Ezen kívül mindegyik vállalat átlagosan 5-6 lehetőséget említett meg, amely jóval meghaladja a 2002-es felvételnél megfigyelt átlagot (akkor is, ha figyelembe vesszük a választható lépések számának bővülését). 2002-ben a cégeknek mintegy 6%-a semmilyen választ nem adott – mert feltehetőleg nem tekintette annyira égetőnek a fenti hatásokat. Továbbá akkor a vállalatoknak a 13,3 százaléka azt jelezte, hogy nem tudta megoldani a problémát. A fenti két csoportba a jelenlegi felmérés alkalmával egy cég sem tartozott.

A fentiekén túl még egy különbséget figyelhetünk meg az elmúlt évhez képest. A cégek a felsorolt lépések közül egyszerre többet is alkalmaztak mind 2002-ben, mind 2003-ban, azonban 2002-ben a fenti négy csoportba sorolt lehetőségek előfordulása *független volt egymástól*. A 2003. áprilisi felvétel alapján a fenti négy csoportba foglalt megoldási lehetőségek nem voltak függetlenek egymástól (lásd 3.3. táblázatot), közöttük szignifikáns pozitív kapcsolat mutatható ki. Ez azt jelenti, hogy a vállalatok több különböző lépéssort együttesen alkalmaztak az export jövedelmezőség csökkenéséből származó problémák enyhítésére – ami a kiinduló probléma súlyosbodására és krónikussá válására utal.

Ha a 2002-es elemzés során a lépések közötti logikai és empirikus összefüggések alapján kialakított négy vállalati reakció típus (termelési és piaci tartalékok mozgósítása; piaci erő; kockázatok csökkentése; leépítés) gyakoriságának változását nézzük (lásd 3.4. táblázatot), akkor szembeűnő az exportáló cégek *magatartásában megfigyelhető radikális változás*. Míg 2002-ben csak a cégek töredékénél voltak jelei a helyzet kritikusságára utaló „menteni a menthetőt” típusú reakcióknak, a kapacitások leépítésének (15%),

addig 2003-ban már a cégek többsége, 64%-a fontolgatja a kapacitásainak leépítését, illetve tesz ilyen irányú lépéseket. Másrészt a helyzet súlyosbodására utal az egyes lépéssorok közötti összefüggések természetének megváltozása is: az egyszerre több lépéstípus, terápia alkalmazása erre figyelmeztet. Intő jelek ezek az exportálók jövedelmezőségi pozícióit folyamatosan erodáló és végső soron termelékenység tartalékkal nem kompenzálható erős forint árfolyamnak jövedelmezőség csökkentő hatásáról.

3.3. táblázat: Az export-jövedelmezőség csökkenésének kivédésére adott vállalati lépés-együttesek közötti összefüggések (korrelációk)

		TTART	PERO	KCSK	LEEP
TTART	Pearson Correlation	1	,411**	,232**	,666**
	Sig. (2-tailed)		,000	,001	,000
	N	193	193	193	193
PERO	Pearson Correlation	,411**	1	,243**	,233**
	Sig. (2-tailed)	,000		,001	,001
	N	193	193	193	193
KCSK	Pearson Correlation	,232**	,243**	1	,187**
	Sig. (2-tailed)	,001	,001		,009
	N	193	193	193	193
LEEP	Pearson Correlation	,666**	,233**	,187**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,001	,009	
	N	193	193	193	193

** . Szignifikáns korreláció 0.01 szinten (2-tailed).

Magyarázat:

TTART: termelési és piaci tartalékok mozgósítása

PERO: piaci erő alkalmazása

KCSK: kockázatok csökkentése

LEEP: leépítések

3.4. táblázat: Az export-jövedelmezőség csökkenésének kivédésére adott vállalati lépés-együttesek, 2002-2003, % *

	2002	2003
TTART	66,0	76,0
PERO	24,6	38,3
KCSK	15,6	17,9
LEEP	14,5	63,8
N	256	196

Magyarázat:

* a százalékok összege meghaladhatja a 100 százalékot, mert a válaszadók több lehetőséget is megjelölhettek

TTART: termelési és piaci tartalékok mozgósítása

PERO: piaci erő alkalmazása

KCSK: kockázatok csökkentése

LEEP: leépítések

4. Összefüggések

Az alábbiakban azt vizsgáljuk, hogy az exportáló cégek üzleti helyzetét mérő indikátorok alakulása mennyiben tér el a vállalatok különböző csoportjaiban. A vizsgált indikátorok az alábbiak:

- Az export növekedési üteme 2001-ben;
- Az export értékesítés jövedelmezőségének változása;
- A 2001-es tervezett és tényleges növekedési ütem eltérése;
- A sávszélesítés hatásának megítélése;
- Az export- jövedelmezőség csökkenésére adott vállalati lépések típusai.

Kiaknázva a követéses vizsgálat előnyeit, összekapcsoltuk az első, 2001. júniusban és a második, 2002. február-áprilisban készült felvétel adatállományát a jelenlegi felvétel eredményeivel. Ezáltal lehetőségünk nyílik arra, hogy a fenti kérdésekre adott válaszok cégcsoportok szerinti eltéréseit behatóbban szemügyre vegyük. Össze tudjuk hasonlítani a fenti vállalati paraméterek alakulását az ágazat, a nagyság, az alapítás ideje, a folyó termelés importaránya, a külföldi tulajdon szerepe szerint képzett vállalatcsoportokban, a kapacitáskihasználtság és az import tartalom aránya szerint, és ki tudjuk mutatni a vizsgált paraméterek szisztematikus eltéréseit. Ennek érdekében az alábbiakban az egyes vállalati jellemzők közötti összefüggéseket tekintjük át egy egyszerű keresztábra elemzés keretében⁷.

Az export növekedési üteme 2002-ben

Az export 2002. évi növekedését egy három értéket felvehető változóval (csökkent; azonos maradt; nőtt) mértük. A megkérdezett cégek 55,1 százalékánál csökkent, és mindössze 34,1 százalékánál nőtt az export árbevétel. *A növekedésről beszámoló vállalatok aránya jelentősen csökkent 2001-hez képest, amikor is ez 55,1% volt.* A növekedést elérő vállalatok 35 százalékánál mindössze 10 százalékos vagy annál kisebb volt a növekedés. Az előző felvételhez hasonlóan most is nagyobb arányban számoltak be az export visszaeséséről azok a vállalatok, amelyeknél nincs import. Ahol nem volt import, ott a cégek 61,7%-ánál csökkent az export 2002-ben, miközben a minta egészében ez az érték 55,1% (gamma = 0,115). Ehhez hasonlóan, azok a cégek, ahol csökkent az export árbevétel, az átlagosnál nagyobb arányban (64,3%) kívánják csökkenteni a folyó termelésükhöz kapcsolódó import arányát 2003-ban a tavalyi évhez képest. *Kimutatható tehát, hogy az átlagosnál gyakrabban érintette az exportvisszaesés azokat a cégeket, amelyek inkább hazai alapanyagokból dolgoznak, illetve hazai beszállítókra támaszkodnak.* Sőt, azokat érintette negatívan a forint erősödése, amelyek termelésében nemcsak kisebb az import aránya, hanem ezt az arányt az átlagosnál kevésbé tudták növelni a vizsgált időszakban. *Azaz, az árarány-*

⁷ A számítások teljes terjedelemben külön file-ban találhatóak és letölthetők a <http://www.gvi.hu> címről. A vizsgálatba bevont változók alpmegoszlásait a 2. Mellékletben közöljük.

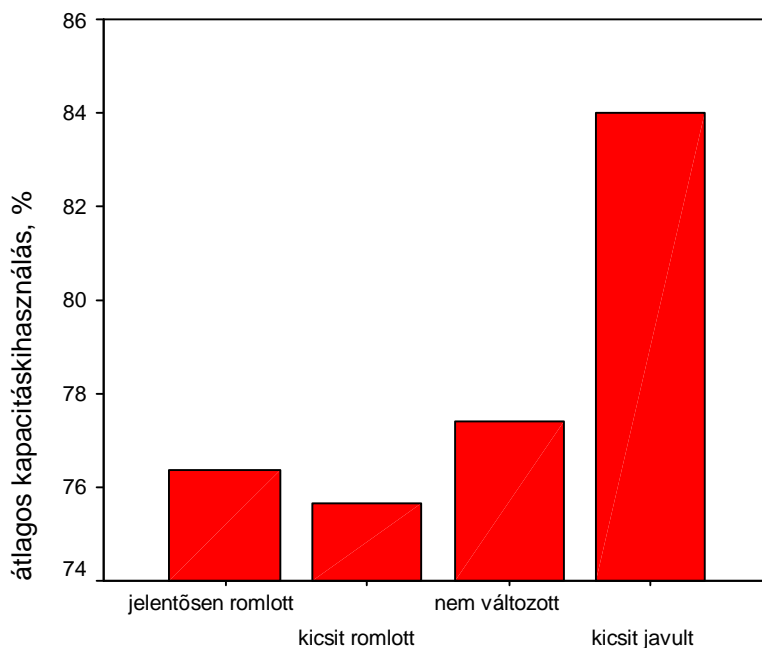
változásokra (az import olcsóbbá válására) kevésbé rugalmasan tudtak reagálni.

Az export értékesítés jövedelmezőségének változása

Az export értékesítés jövedelmezőségének (profit/export árbevétel) változását egy ötfokú skálán értékelték a vállalatvezetők. Az exportbevétel csökkenéséhez hasonlóan, ebben az esetben is jelentősen megnőtt azon vállalatok aránya, amelyek a jövedelmezőség jelentős romlásáról adtak számot (51,9%). Egyetlen vállalat sem említette, hogy jelentősen javult volna a jövedelmezősége, és mindössze 2,6 százaléknál javult kis mértékben. Ez összefüggésben van egyrészt a kapacitáskihasználtsággal és a vállalat létszámbővítési terveivel, másrészt a vállalatok tulajdonosi, illetve szektorális megoszlásával.

Azoknál a vállalatoknál, ahol a kapacitások kihasználtsága 50 százalék alatti, az átlagosnál nagyobb arányban (64,7%) romlott jelentősen az export értékesítés jövedelmezősége (lásd a 4.1. ábrát).

4.1. ábra: A kapacitáskihasználás az export-jövedelmezőség alakulása szerint, 2003-ban

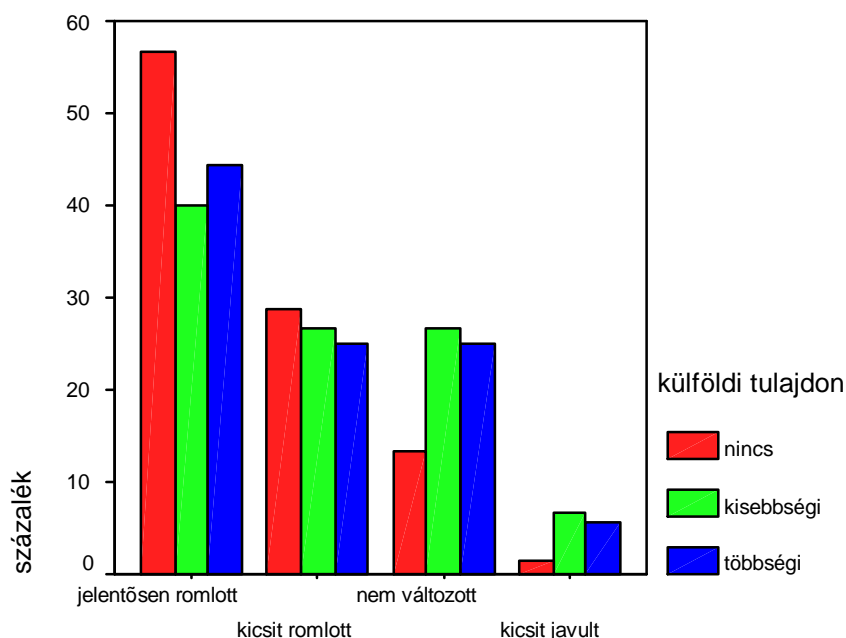
Az export értékesítés jövedelmezősége 2002-ben

A foglalkoztatottak létszámát a következő félévben csökkenteni szándékozó cégek között is az átlagosnál nagyobb (65%, Cramer mutató = 0,207) arányban vannak a jelentős jövedelmezőség-romlást említő vállalatok. A kapacitáskihasználtság, és a munkaerő leépítés oka és következménye is lehet az exportjövedelmezőség csökkentésének, azonban az exportjövedelmezőség csökkenéséből származó problémákat a fenti

vállalatok az átlagosnál nagyobb arányban próbálták megoldani a termelés és az export leépítésével (lásd a 3. fejezetet, hogy mely intézkedések tartoznak ebbe a csoportba). Azaz, az alacsony kapacitáskihasználtság, és a vállalatok csökkenő létszáma az exportjövdelmezőség következménye, ezekkel nem magyarázhatjuk a jövdelmezőség jelentős romlását.

A tulajdonosok típusa szerint számottevő különbséget láthatunk a jövdelmezőség alakulása tekintetében. A többségében külföldi tulajdonú vállalatok között alacsonyabb (42,9%) volt az átlagosnál azon vállalatok aránya, amelyeknél jelentősen romlott az export értékesítés jövdelmezősége. A tisztán belföldi tulajdonú cégek körében mindössze 16%-a jövdelmezőség változatlanágáról vagy kismértékű javulásáról beszámolók aránya. A fenti arány kétszer nagyobb (31,4%) volt a többségi külföldi tulajdonú vállalatok esetében.

4.2. ábra: Az export-jövdelmezőség alakulása a külföldi tulajdon szerepe szerint képzett cégcsoportokban, 2003-ban

Az export értékesítés jövdelmezősége 2002-ben

A központi régió vállalatainál az átlagosnál kisebb arányban (mindössze 16,7%) romlott jelentősen 2002-ben az export árbevételre számított jövdelmezőség. Szektorális különbségeket is megfigyelhetünk: a textilipari és a vegyipari vállalatoknál nagyobb mértékben romlott a jövdelmezőség (60% és 60,5%), mint a többi ágazatnál. Ezen vállalatok esetében a profit-export árbevétel aránya döntő többségben (94,6% és 78,6%) 10 % alatt volt. Összefoglalva: leginkább a tisztán belföldi tulajdonú, nem a központi régióba tartozó, és a vegyipari vagy textilipari cégek esetében romlott jelentősen az export jövdelmezősége 2002-ben.

A várt és tényleges exportnövekedési ütem közötti eltérés

Az export növekedésénél a 2002-es felmérés alkalmával megfigyelt összefüggések megfigyelhetők a 2003 áprilisi felvétel esetében is. Az export alakulásánál az importnak a kibocsátáshoz viszonyított aránya és a cég alapításának ideje szerint figyelhetünk meg kisebb különbségeket. Ezek az eltérések azonban nem utalnak statisztikailag is számottevő kapcsolatra a megfigyelt jelenségek között.

A tényleges export értékesítésnek a tervezettől való elmaradása az importból beszerzett, a folyó termeléshez szükséges inputok növekvő igényével jár együtt: *azoknál a cégeknél, ahol a tervezetthez képest kedvezőtlenül alakult a tényleges export-eladások szintje, nagyobb mértékben tervezik növelni 2003-ban az import arányát, mint egyébként. Az átlagosnál (64,7%) nagyobb (80%) az import növelését tervezők aránya az említett vállalatcsoporton belül. Ezzel együtt egy másik összefüggés is érvényesül, de az elsőnél is gyengébben: azoknál a cégeknél, amelyek nagyobb mértékben szerzik be inputjaikat importból, a tervezetthez képest kedvezőbben alakult a tényleges export eladások szintje, mint a többi cégnél. A forint árfolyam erősödés tehát – mikro szinten is megfigyelhető módon - az import növekvő arányát vonja maga után a folyó termeléshez szükséges inputok esetében. Ez pedig rövid távon kedvezőtlenül érinti a hazai beszállítók piaci helyzetét, tehát azokét is, amelyek nem is exportálnak.*

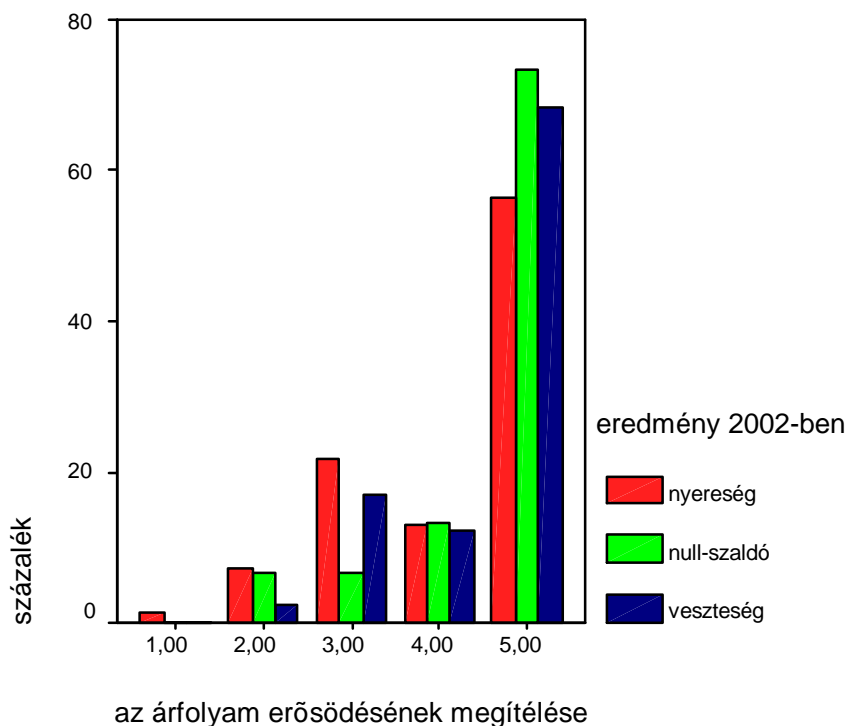
A cégek működési ideje és a tervezett exporttól való eltérés iránya között azt láthatjuk, hogy minél később alapították az adott céget, annál nagyobb annak valószínűsége, hogy 2002-es exportjának tényleges szintje megegyezzen a tervezettel, illetve meghaladja azt. Átlagosan a cégek 27,1 százalékánál egyezett meg a tervezett és a tényleges értékesítés nagysága, miközben az 1995 után alapított cégek esetében ez az arány 44,4%. Ezt a megfigyelést azzal hozhatjuk összefüggésbe, hogy feltehetően az átmenet előtt és első éveiben alapított és jelenleg exportáló cégek termelése kevésbé modern technológián alapul, s vállalati szerkezetük is kevésbé alkalmas a megújulásra, a gyors alkalmazkodásra, mint a későbbi alapítású cégek. Továbbá, 1995 után feltehetően nagyobb a zöld mezős beruházással létrejött, külföldi tulajdonban lévő cégek aránya, amelyek piaci kapcsolatai jobban lehetővé teszik az árfolyam változásból eredő hatások kivédését. A 2002. évi felvétel alkalmával az eredmények azt mutatták, hogy az 1990 előtt és után alapított vállalatok között található jelentős különbség. *A jelenlegi felmérés szerint ez az időpont inkább 1995. Vagyis úgy tűnik, hogy az 1990 és 1995 között alapított cégek ebben az évben kevésbé tudták kivédeni az exportjövedelmezőség csökkenését. Ez a vállalatvezetés módszereinek és felkészültségének különbségéből is adódhat.* A később alapított vállalatok vezetői az átlagosnál (31,1%) nagyobb arányban (34,3%) fedezik pénzügyi műveletekkel az árfolyam ingadozása miatti árfolyamkockázatot, és az 1995 után alapított vállalatok között az átlagosnál (81,4%) kevesebben (76,6%) vannak azok, amelyek egyszerűn „betudják” a cég profitjának a változásába az árfolyam ingadozása miatt keletkezett veszteségeiket. Hozzá kell tennünk, hogy ez egyaránt igaz a többségében külföldi és a hazai tulajdonban lévő

cégekre –mivel ezek aránya nem tér el számottevően az általunk megfigyelt és 1990 után alapított cégek között.

A forint árfolyam erősödésének az exportot csökkentő hatásainak megítélése

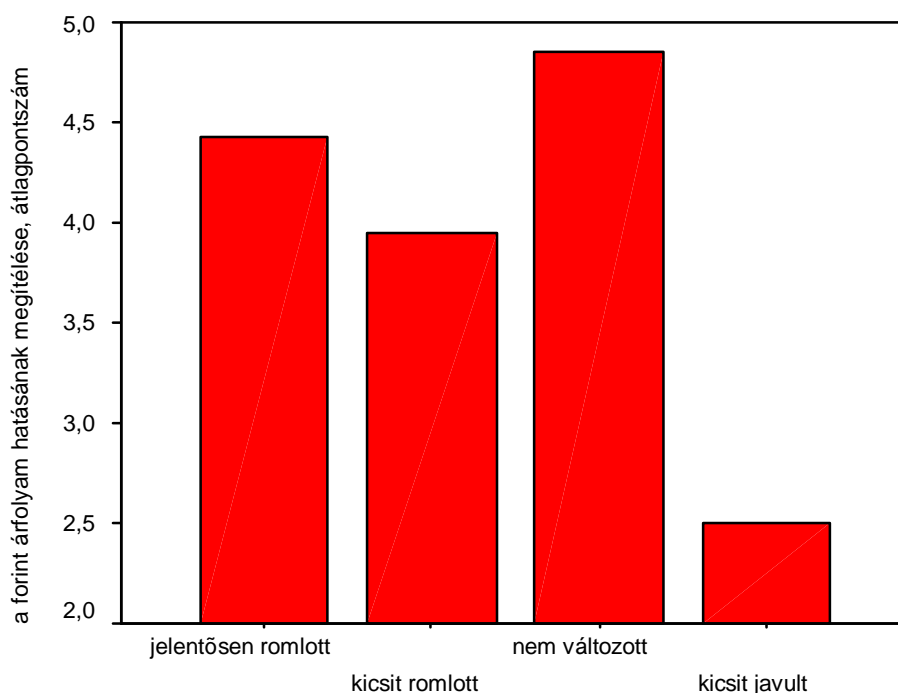
Az export tényleges alakulásának a tervezettől való eltérésében a forint árfolyam erősödés hatásának értékelése nagymértékben összefüggött azzal, hogy a vállalat a 2002-es évet nyereséggel, null-szaldóval, vagy veszteséggel zárta. Azzal együtt, hogy a vállalatok átlagosan az előző évekhez képest nagyobb arányban (63,4%) említették, hogy a forinterősödés nagymértékben járult hozzá a tervezett és a tényleges árbevétel eltéréséhez, a 2002-ben veszteséges cégek még ennél is nagyobb (70%), a nyereséges cégek pedig kisebb arányban (57,4%) gondolták ezt.

4.3. ábra: A cégek 2002-es eredményessége a forint árfolyam erősödésének megítélése szerint, %

Számottevő különbséget találhatunk az alapján is, hogy mekkora volt a cégek exportjövedelmezősége 2002-ben. Minél jobb volt a cégnél az export jövedelmezősége, annál kisebb mértékűnek gondolják a forinterősödés szerepét (Cramer mutató: 0,283). 10% alatti jövedelmezőségi arány esetén a vállalatok 67,3 százaléka szerint volt nagymértékű hatása a forinterősödésnek az exportbevételükre, miközben a 10-15% jövedelmezőségi arány esetén ez az arány csak 18,2% volt. A kapcsolat erősségét jól jellemzi, hogy a 15 százaléknál nagyobb jövedelmezőségi arány esetén a vállalatok már csak közepes vagy annál kisebb hatást tulajdonítottak a forinterősödésnek.

4.4. ábra: A cégek export jövedelmezőségének alakulása szerint a forint árfolyam erősödésének megítélése, átlagpontoszámok

Az export értékesítés jövedelmezősége 2002-ben

Az értékelés szoros kapcsolatban van a vállalat folyó termelésének az importtartalmával is (Cramer mutató: 0,261, Phi érték: 0,369). A *folyó termeléshez szükséges import arányának növekedésével egyértelműen növekszik azoknak a vállalatoknak az aránya, amelyek a forinterősödésnek az exportra gyakorolt hatását nagyra érezték*. Azoknál a vállalatoknál, ahol nincs import, ez az arány 68,3% volt, 50% alatti importtartalom esetén 61%, illetve ennél magasabb arány esetén már csak 47,6%.

Összefoglalva megállapítható tehát, hogy az exportáló vállalatok 2002-ben ténylegesen elért jövedelmezőségi szintjét nagymértékben meghatározta a forint árfolyamának erősödése: ahol az utóbbi kevésbé hatott, ott nagyobb valószínűséggel tudta a cég megőrizni nyereségességét, ahol pedig erősebben, ott a cég veszteséges lett. Lehet persze arról is szó, hogy az eleve gyengébb jövedelmezőségi paraméterekkel rendelkező cégeket sújtotta erősebben az árfolyam számukra kedvezőtlen alakulása. Ekkor is érvényesül azonban az, hogy a cégek egy jelentős csoportja nem tudta kivédeni ezt a hatást és 2002-ben és minden bizonnyal 2003-ban is romló jövedelmezőséggel és veszteséggel kénytelen számolni. Mivel ezek a hatások e cégek számára nem tűnnek rövid távon orvosolhatónak, ezért – más választásuk nem lévén – kapacitásaik leépítését tervezik. Ahol a tényleges export elmaradt 2002-ben a tervezetthez képest, ott a cégek 41%-a tervez létszámleépítést 2003 II. félévében, szemben az egész mintára jellemző 34%-os aránynál.

Az eredmények továbbá arra is felhívják a figyelmet, hogy az eredményesség és az export jövedelmezőség alakulásában a forint árfolyam erősödése nem játszott egyedüli szerepet – erre utal, hogy nem a jelentősen romló jövedelmezőségről számot adó cégeknél értékelték legerősebbre a forintárfolyamnak az export árbevétel alakulására gyakorolt hatását.

Az export jövedelmezőség csökkenésére tett vállalati lépések

Ahogy az azt a dolgot harmadik részében ismertettük, a 2003-as felmérés alapján a vállalatok egyszerre több, egymástól különböző stratégiát alkalmaztak az exportjövedelmezőség csökkenése miatt elszenvedett veszteségeik enyhítésére, illetve kiküszöbölésére. Az alábbiakban az empirikus elemzés során kapott stratégia-típusoknak az egyéb vállalati paraméterekkel való összefüggését tekintjük át. Az elemzést az egyes megoldási lehetőségekből képzett négy csoportra végezzük el.

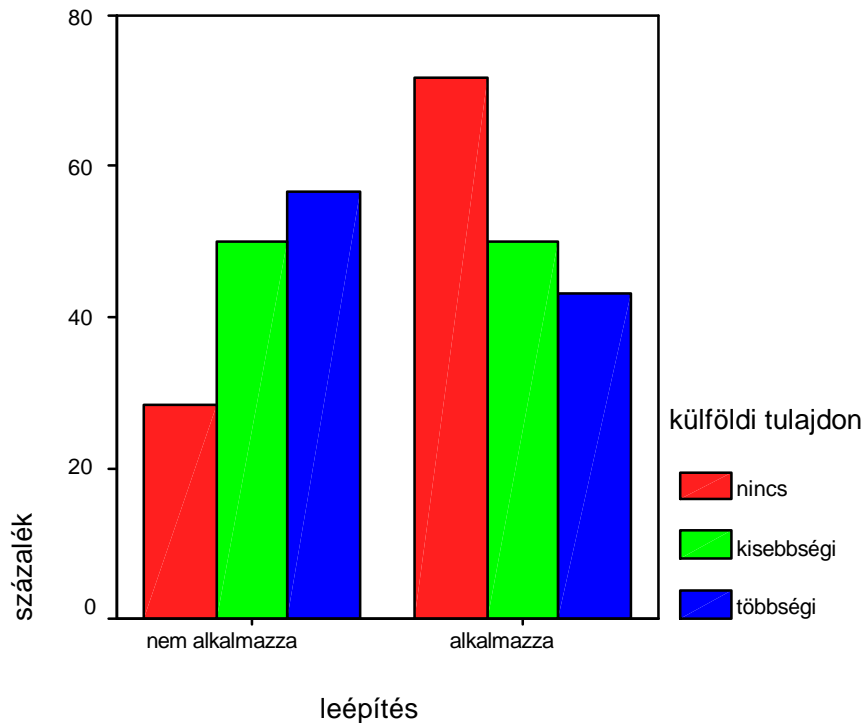
A vállalatok alapításának az időpontja gyenge kapcsolatban áll az egyes vállalati reakció típusok alkalmazásával. Az 1990 előtt alapított vállalatok az átlagosnál (63,5%) nagyobb arányban választották az export vagy a termelés leépítését az exportjövedelmezőség csökkenésének megállítására. *Azaz, ezek a vállalatok nagyobb arányban szüntettek meg bizonyos tevékenységeket, fogták vissza exportjukat vagy csökkentették a termelésüket.* Ez összefüggésben állhat azzal is, hogy feltehetőleg az 1990 előtt alapított cégeknél van legnagyobb szükség a tevékenységi körök átszervezésére, a technológia megújítására.

Az alkalmazott stratégiák leginkább a vállalatok méretével, és bizonyos esetekben a vállalati tulajdonosi szerkezetével állnak kapcsolatban. *A termelési és a piaci tartalékok mozgósítását leginkább a tisztán belföldi tulajdonú (81%) és nagyobb cégek alkalmazták.* A 10 fő alatti vállalkozásoknál az ezt a stratégiát alkalmazók aránya az átlagosnál (76,2%) 13 százalékponttal alacsonyabb.

A piaci erőfölény alkalmazása egyértelműen a vállalati méret függvénye. A 10 fő alatti vállalkozások érthető módon ritkán éltek ezzel a lehetőséggel (21,1%), miközben a 250 fő feletti vállalatok kétszer ilyen gyakran alkalmazták ezt (40,8%). E stratégia alkalmazása nincs összefüggésben a vállalatok tulajdonosi szerkezetével.

Az előző stratégiához hasonlóan az exporthoz kapcsolódó árfolyamkockázat csökkentése is leginkább a vállalati mérettel függ össze. A vállalat méretével egyenesen nő az árfolyam-biztosítási szerződéseket, vagy kereskedelmi bankokkal kötött határidős devizaügyleteket használók aránya. A 10 fő alatti vállalkozásoknál ez az arány 10,5%, 10-50 fővel rendelkező vállalatok esetén 13,2%, 50-250 fő közötti létszám mellett 17,2%, és 26,5% a 250 főnél több dolgozóval rendelkező nagyvállalatok esetében.

4.5. ábra: A forint árfolyam erősödés miatt elszenvedett jövedelmezőség csökkenésre adott vállalati reakció (a leépítés) alkalmazása a külföldi tulajdon aránya szerint 2003-ban, %

A termelés vagy az export leépítése a tulajdonosi szerkezettel van szoros kapcsolatban (Cramer-mutató: 0,211). A *belföldi tulajdon arányának növekedésével lényegesen nő e stratégiát alkalmazók aránya* (lásd a 4.5. ábrát). A tisztán belföldi tulajdonú vállalatoknál ez az arány 70%, a többségi belföldi tulajdonos esetén 56,3%, és a többségi külföldi tulajdonos esetén már csak 44,4 %. Ez összefüggésben van azzal a megfigyeléssel, hogy ezt a stratégiát többnyire az 1990 előtt alapított vállalatok alkalmazzák, ahol a belföldi tulajdon nagyobb arányban van jelen.

Mellékletek

M1. Az adatfelvétel kérdőíve

Magyar Kereskedelmi és Iparkamara
Gazdaság- és Vállalkozáselemzési Intézet
1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 6-8.

Tisztelt Tagvállalatunk!

A 2001 nyarán és 2002 tavaszán két kérdőíves felmérést végeztünk a forint felértékelődésnek a nagyobb exportáló vállalatokra gyakorolt hatásáról, amelyekre az Önök vállalata is válaszolt. Akkori közreműködésüket ezúton is köszönjük.

Most e vizsgálat-sorozat folytatásaként, arra szeretnénk választ kapni, hogy az elmúlt évben hogyan változott meg a magyar vállalatok exportpozíciója, és hogy milyen eszközökkel tudták az exportjövodelmezőség esetleges csökkenéséből származó jövodelmezőség csökkenés hatását mérsékelni.

Ennek érdekében arra kérjük, hogy töltsse ki a mellékelt kérdőívet! A válaszadás önkéntes. A kapott adatokat csak összesítve, statisztikai módszerekkel dolgozzuk fel. Az adatfelvételt elemző tanulmány összefoglalóját kérésére megküldjük Önnek. Kérjük, hogy e kérését jelezze a kérdezés végén, vagy írjon számunkra mail-t a gvi@gvi.hu címre.

Budapest, 2003. március 18.

Közreműködését előre is köszöni a kutatás vezetője:

A handwritten signature in blue ink that reads 'Tóth I. J.' with a stylized flourish at the end.

Tóth István János
MKIK GVI
ügyvezető igazgató

Ha a kérdőív kitöltésével, vagy általában a témával kapcsolatban bármilyen kérdése lenne, kérjük forduljon az MKIK Gazdaság- és Vállalkozáselemzési Intézetében Juhász Ritához az alábbi telefonszámon: 06-1-474-51-31. illetve e-mailben: margarit@gvi.hu

1. Mekkora a cégben a külföldi tulajdon aránya?

.....%

9 – NT X –

2. Az Ön cégének nettó árbevétele⁸ millió forintban kifejezve...**2.a. Ezen belül az export árbevétel ...**

	nettó árbevétel	NT		ezen belül az export árbevétel	NT	
a. mekkora volt 2001-ben (folyó áron)?millió Ft	-9	Xmillió Ft	-9	X
b. és mekkora volt 2002-ben (folyó áron)?millió Ft	-9	Xmillió Ft	-9	X
c. és várhatóan mekkora lesz 2003-ban (folyó áron)?millió Ft	-9	Xmillió Ft	-9	X

3. Az Önök cége...

- 1 – nyereséggel,
2 – null-szaldóval, vagy
3 – veszteséggel zárta a 2002-es évet?

9 – NT X –

4. Várhatóan az Önök cége...

- 1 – nyereséggel,
2 – null-szaldóval, vagy
3 – veszteséggel zárja majd a 2003-as évet?

9 – NT X –

5. Mekkora volt 2002. december 31-én a cégnél a statisztikai állományi létszám?

..... fő

-9 – NEM TUDJA X –

6. A foglalkoztatottak száma az Ön cégénél a következő félévben várhatóan ...

- 1 – nőni fog,
2 – nem változik, vagy
3 – csökkenni fog?

9 – NT X –

7. Várhatóan mekkora lesz 2003. december 31-én a cégnél a statisztikai állományi létszám?

..... fő

-9 – NT X –

⁸ **nettó árbevétel:** fogyasztási adót és ÁFÁ-t nem tartalmazó összeg, a társaság mérlegében is szereplő módon.

8. Ön szerint jelenleg hány százalékos cégüknél a termelőkapacítások⁹ kihasználtsága?

.....%-os
 999 – NT X –

9. Milyen volt 2002-ben az export árbevételre számított jövedelmezőség (profit / export árbevétel) aránya?

1 – 10% alatt
 2 – 10-15% között, vagy
 3 – 15% felett?
 9 – NT X –

10. Hogyan alakult az export értékesítés jövedelmezősége (profit/export árbevétel) 2002-ben az előző évhez képest?

1 – Jelentősen romlott,
 2 – kicsit romlott,
 3 – nem változott,
 4 – kicsit javult, vagy
 5 – jelentősen javult?
 9 – NT X –

→ 12 - RE

11. Hogyan oldották meg az export-jövedelmezőségének csökkenéséből származó problémákat? Válasszon a következő lehetőségek közül!

	igen	nem	NT	
a. Exportárok növelésével?	1	2	9	X
b. Pótlólagos hitel felvételével?	1	2	9	X
c. Exporttermékek egy részének belföldi piacon történő értékesítésével?	1	2	9	X
d. Az importarány növelésével?	1	2	9	X
e. Termelés csökkentésével?	1	2	9	X
f. Termelés fokozásával?	1	2	9	X
g. Termékválaszték bővítésével?	1	2	9	X
h. Belföldi értékesítés növelésével, (pl. termékszerkezet átalakítással)?	1	2	9	X
i. Termelési költségek további csökkentésével?	1	2	9	X
j. A termelés külföldre telepítésével?	1	2	9	X
k. Devizában történő elszámolással a szállítók felé?	1	2	9	X
l. Árfolyambiztosítási szerződéskötéssel (a MEHIB-nél)?	1	2	9	X
m. Kereskedelmi bankkal kötött határidős devizaügylet?	1	2	9	X
n. Kedvezményes exporthitel felvételével?	1	2	9	X
o. Az export értékesítése visszafogásával?	1	2	9	X
p. A munkaerő leépítésével?	1	2	9	X
q. Eszközök eladásával?	1	2	9	X
r. Fejlesztések / képzések visszafogásával?	1	2	9	X

⁹ Termelőkapacítások = a technikai + humán kapacitások

s. Minőségromlással?	1	2	9	X
t. Tevékenységi körök leépítésével?	1	2	9	X
u. Egyéb, éspedig:	1	2	9	X

3 – nem tudták megoldani

4 – nem foglalkoztak vele

12. A 2002-re tervezett export értékesítéséhez képest hogyan alakult a tényleges értékesítés nagysága?

1 – 2002-ben alacsonyabb lett a tényleges export árbevétel a tervezettnél,

2 – a kettő körülbelül megegyezett egymással, vagy

3 – magasabb lett a tényleges a tervezettnél?

9 – NT

X –

14 - RE

13. A 2001-ben és 2002-ben bekövetkezett forinterősödés Ön szerint milyen mértékben járult vagy nem járult hozzá a tervezett export árbevételnek a ténylegestől való eltéréséhez? Osztályozzon úgy, mint az iskolában! Az ötös jelentse azt, hogy nagymértékben, az egyes, hogy egyáltalán nem! (Természetesen a közbülső osztályzatokat is használhatja.)

5

4

3

2

1

nagy mértékben

egyáltalán nem

9 – NT

X –

14. A cég 2003-as export árbevétele devizában a tavalyihoz képest várhatóan...

1 – nő,

2 – nem változik, vagy

3 – csökkenni fog?

9 – NT

X –

15. Hozzávetőlegesen mekkora arányt képviselt 2002-ben cége exportjában Németország és Ausztria?

	%	NT	
a. Németország és Ausztria?		9	X
b. egyéb EU országok?		9	X
c. nem EU országok?		9	X
Összesen:	100,0		

16. Becslése szerint, jelenleg milyen arányú a cégnél folyó termelés import tartalma?

Minden olyan vásárolt árut, félkész terméket, anyagot, alkatrészt számítson ide, amelyekről - akár közvetlenül a cég importál, akár más belföldi cégtől vásárol - biztosan tudható, hogy külföldről származó importált javak! Az energiát ne számítsa ide.

.....%
 0 – nincs import tartalma
 -9 – NT X –

17. Várhatóan hogyan fog alakulni az Ön cégénél a folyó termeléshez kapcsolódó import aránya 2003-ban a tavalyi évhez képest?

1 – Nőni fog,
 2 – nem változik, vagy
 3 – csökkenni fog?
 9 – NT X –

18. A következő lehetőségek közül válassza ki azokat, amelyek segítségével kezelik cégüknél a forint/euró árfolyam ingadozása miatti árfolyamkockázatot?

	igen	nem	NT	
a. Pénzügyi műveletekkel fedezik.	1	2	9	X
b. Betudjuk a cég profitjának változásába.	1	2	9	X
c. Változtatunk a cég exportárain.	1	2	9	X
d. Egyéb lépéseket teszünk, éspedig:	1	2	9	X

Válaszadását köszönjük!

Amennyiben szeretné, hogy a felmérés eredményéről értesítsük, adja meg elérhetőségét!

Vállalkozás neve:

Címe:

irányítószám

település neve

.....
 utca, házsám, emelet, ajtó

Kapcsolattartó személy neve:

Beosztása:

Telefonszám:/..... fax:/.....

E-mail:.....@.....

A kérdőívet visszaküldheti:

Levélben: MKIK GVI. 1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 6-8. V.522
Faxon: 06-1-474-5129
E-mailen: gvi@gvi.hu

M2. Az illeszkedésvizsgálat eredményei

Az illeszkedésvizsgálatnál a vizsgált nullhipotézis és alternatív hipotézis az alábbiak szerint írható fel:

$$H_0: P(C_i) = P_i, \quad i=1,2,\dots,k \quad (? \sum_{i=1,\dots,k} P_i=1)$$

$$H_1: P(C_i) \text{ nem minden } i\text{-re egyenlő } P_i\text{-vel}$$

Ahol $P(C_i)$ egy ismerv n elemű mintában előforduló C_i kategóriájának valószínűsége, P_i pedig az adott kategória valószínűsége a sokaságban.

A próba végrehajtásához a meghatározott szabadságfok és kiválasztott szignifikancia szint mellett felső kritikus értéket kell meghatározni, amit a $\chi^2_{1-\alpha}(v)$ ad meg. Ebben v a próbához tartozó szabadságfok ($v=k-1$) pedig a kiválasztott szignifikancia szint. Vizsgáljuk meg a nullhipotézis érvényesülését 5%-os szinten!

M2.1: A Khi négyzet próba a cégek exportárbevétel változásának (5 kategória) megoszlása alapján

Kategória	Megfigyelt esetek	Várható megoszlás	Reziduális
1	42	40,1	1,9
2	30	32,5	-2,5
3	21	22,7	-1,7
4	66	61,2	4,8
5	30	32,5	-2,5
Összesen	189		

Statisztika

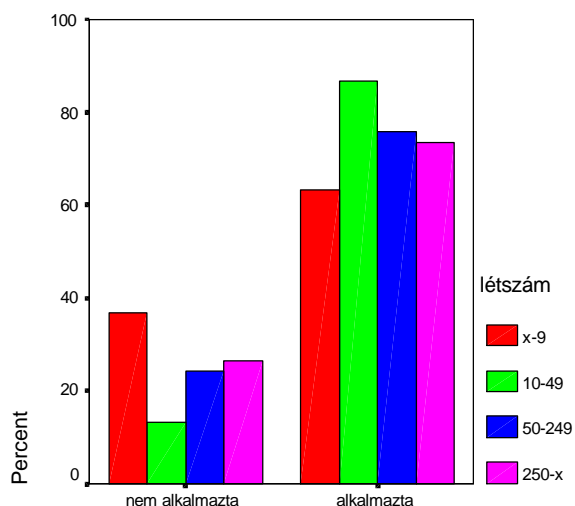
Khi- négyzet	0,975
Szabadságfok	4
Szignifikancia	0,914

Megjegyzés:

Mivel $\chi^2_{1-0,05}(4) = 9,49$ táblázatos érték nagyobb, mint a kapott empirikus χ^2 értéke (0,975), ezért a két eloszlás egyezését állító nullhipotézist elfogadjuk.

M3. Ábrák

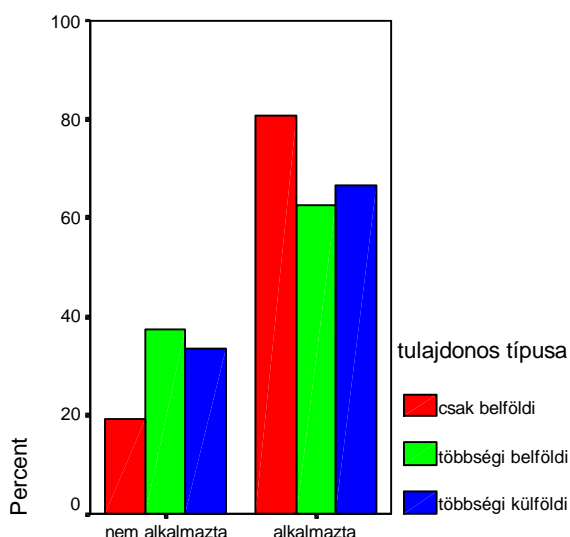
M3.1. A termelési és a piaci tartalékok mozgósítása létszám szerint

TTART

TTART: termelési és piaci tartalékok mozgósítása

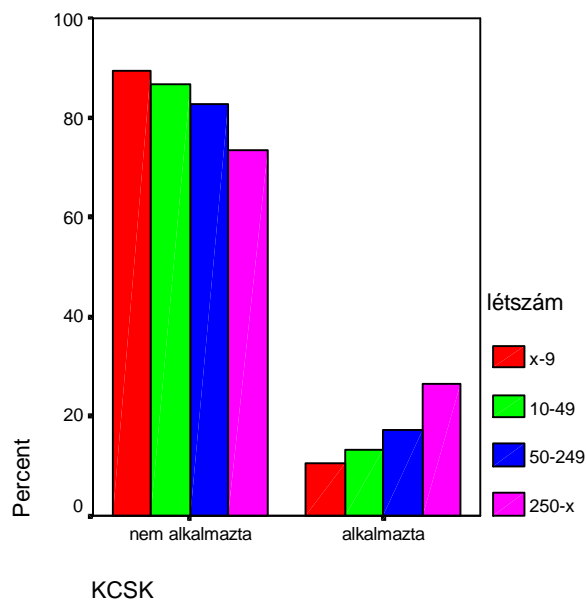
M3.2. A termelési és a piaci tartalékok mozgósítása létszám szerint

TTART

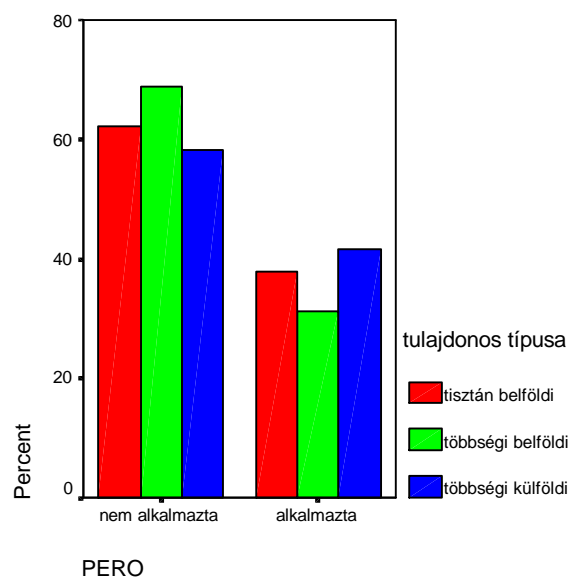
TTART: termelési és piaci tartalékok mozgósítása

M3.3. A kockázatok csökkentését alkalmazók létszám szerint

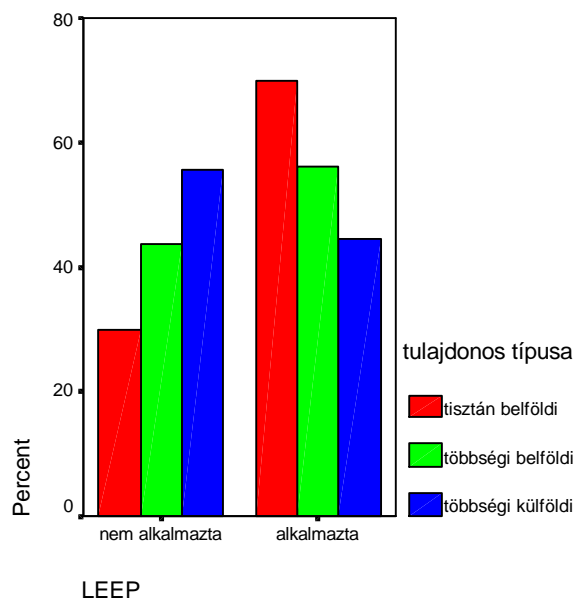
KCSK: kockázatok csökkentése

M3.4. A piaci erőt alkalmazók létszám szerint

PERO: piaci erő alkalmazása

M3.5. A leépítést alkalmazók tulajdonosi típus szerint

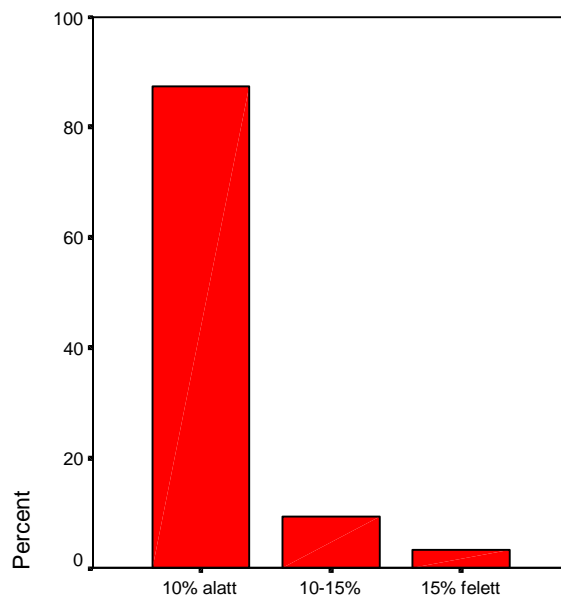

LEEP: leépítések

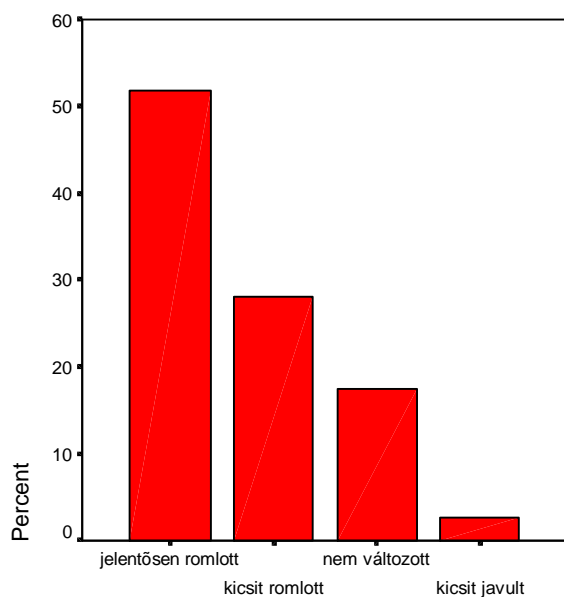
M3.6. A forint árfolyamsáv szélesítésének hatása, 2002-2003, %

A sáv szélesítés milyen mértékben járult hozzá a tervezett és a tényleges export eltéréséhez?	2002	2003
1 - egyáltalán nem	5,1	0,0
2	8,5	5,6
3	16,7	18,4
4	21,8	13,6
5 - Nagymértékben	47,9	62,4
Összesen	100,0	100,0
	N = 234	N = 125

M3.7. Az export árbevételre számított jövedelmezőség aránya 2002-ben

M3.8. Az export értékesítés jövedelmezőségének változása 2002-ben 2001-hez képest

eddig megjelent száma:

Az MKIK GVI Kutatási Füzetek

Az MKIK GVI Kutatási Füzetek eddig megjelent száma:

2003/1: Palócz Éva – Tóth I. János: A 2002. évi bérnövekedés okai. Elemzés a statisztikai adatok és egy vállalati felmérés tükrében, MKIK GVI, Budapest, 2003. május, 60. old.

Az MKIK GVI Vállalati Konjunktúra Vizsgálatok eddig megjelent számai:

2002/2: Bizonytalanság és borúlátó várakozások, MKIK GVI, 2002, december, 77. old.

2003/1: Fordulópont? Növekvő bizonytalanság és romló üzleti helyzet, MKIK GVI, 2003, május, 72. old.

A fenti kiadványok megrendelhetők Juhász Rita kutatásszervezőnél. Tel: 474-51-31, e-mail: gvi@gvi.hu illetve letölthetők az intézet honlapjáról: www.gvi.hu